

TOVÁBBTANULÁSI MOTIVÁCIÓK VIZSGÁLATA A KÉPZÉSI TERÜLETEK TÜKRÉBEN

STUDENTS' MOTIVATIONS TO PARTICIPATE IN HIGHER EDUCATION ACCORDING TO THE FIELDS OF THE TRAININGS

Tóth Dorina Anna

Abstract: In the study, we are attempting to describe higher education applications' tendencies in Hungary. The research based on the Hungarian Higher Education Admission Database (2013-2016) and the Effects of Institutional Integration On Student Achievement In Higher Education (hereinafter IESA) database. We are examining how applications by training areas and provide insight into the motivations of applicants for further education in two Hungarian higher education institutions in Northern Hungary.

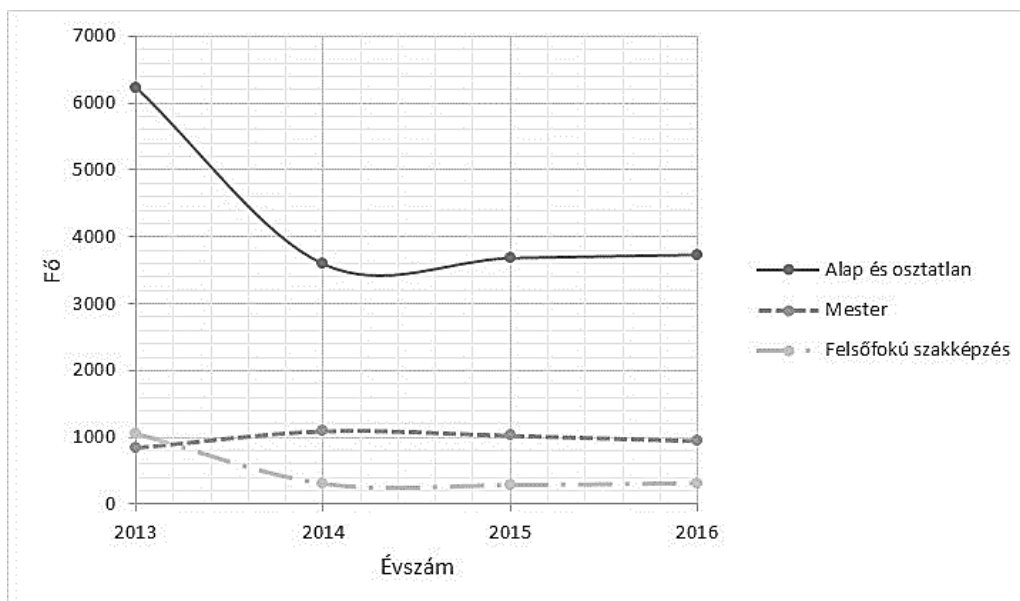
Keywords: higher education application, tertiary education, further education

1. Bevezetés

A tanulmányban a magyarországi Felsőoktatási Felvételi adatbázis (2013-2016) és az Effects of Institutional Integration On Student Achievement In Higher Education (továbbiakban IESA) adatbázis alapján igyekszünk leírni felsőoktatási továbbtanulási tendenciákat Magyarországon. Azt vizsgáljuk, hogyan alakultak a jelentkezések képzési területenként, honnan érkeznek a hallgatók az adott képzési területekre, illetve betekintést adunk a jelentkezők továbbtanulási motivációiról két magyarországi észak-alföldi felsőoktatási intézményt vizsgálva.

2. A felsőoktatás tömegedése és a jelentkezések számának változásai

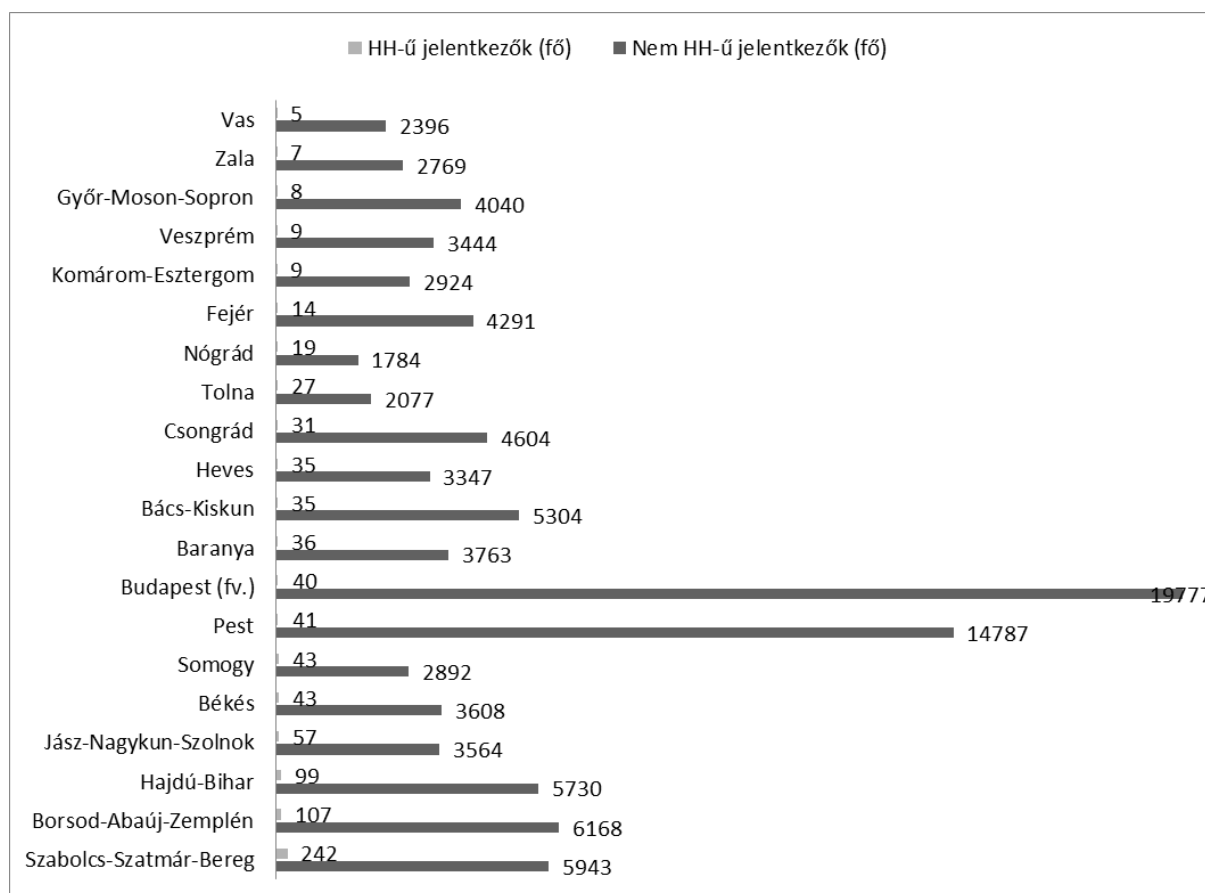
Magyarországon a rendszerváltás után a felsőoktatás expanziója gyorsan zajlott le, 1990-től 2007-re a felsőoktatásban tanulók száma majdnem 3,5-szörösére növekedett. 2007 óta stagnáló, vagy csökkenő tendenciát mutat a hallgatói létszám, minden tagozaton és minden képzésben. A felsőoktatásba történő jelentkezések számának változása már nem ilyen egyértelmű. A nappali képzésekre történő jelentkezések vizsgálatakor már nagyobb ingadozást lehetett tapasztalni: 2005-ig ingadozott, utána 2008-ig csökkent, majd 2008-ban elérte a mélypontját, azóta pedig növekszik. A részidős képzésekre való jelentkezések hamarabb elérték mélypontjukat, 2007-ben (Polónyi, 2012). 2009-ben megfordult a csökkenő tendencia és 2011-ig növekedett a jelentkezések száma. 2012 óta stagnál a felsőoktatásba jelentkezők és a továbbtanulók száma. A 2004-es csúcspontot követően –csökkent ugyan a jelentkezők és a felvették száma a felsőoktatásban-, jelentősen átstrukturálódott a jelentkezői rekrutációs csoport. Ez abból következik, hogy egyre kisebb arányban jelentkeztek részidős (esti és levelező munkarendű) képzésekre és távoktatásra, továbbá a már felsőfokú végzettséggel rendelkező jelentkezők száma is csökkent (Vámosi, 2011). 2013 után megfordult a felsőfokú szakképzésre és a mesterképzésre jelentkezők aránya, de jelentősen csökkentek 2014-re az alap és osztatlan képzésekre jelentkezések is. (ld. 1. ábra).

1. ábra: Elsőhelyes jelentkezések az általános felvételi eljárásban 2013-2016 (Forrás: Felsőoktatási Felvételi adatbázis (2013-2016) alapján saját számítás és szerk.)

A hallgatói rekrutációs bázisról elmondható, hogy 2002-2010-ig a hallgatók többnyire vidékről jelentkeztek a felsőoktatásba, kb. 81-83%-a a jelentkezőknek vidéki volt. A többiek (17-21%) pedig mind a fővárosból jelentkeztek. Összességében az is elmondható, hogy a budapesti jelentkezőknek nagyobb esélye van arra, hogy fővárosi felsőoktatási intézménybe kerüljenek be, ráadásul jó eséllyel pályáznak államilag finanszírozott helyekre is. A felsőoktatási intézmények rekrutációs vonzaskörzete általában megyei, járási szinteket érint. Megállapítható az is, hogy a hallgatók fele a vidéki felsőoktatási intézmények saját megyéjének székhelyéből verbuválódik. Ettől nagyobb arányt produkált 2010-ben Kaposvár és Miskolc: esetükben a hallgatók háromnegyede érkezett az adott megye székhelyéről. A nagyvidéki egyetemek vonzaskörzete tágabb a megyétől, ezen nagyvárosok felsőoktatási intézményei regionális szinteken toborozhatnak hallgatókat, ugyanis a jelentkezők 66-95%-a az adott intézmény régiójából kerül be. A régiós szintű vonzaskörzete a Miskolci Egyetemnek és a Debreceni Egyetemnek a legerősebb, de őket szorosan követi a Szegedi Tudományegyetem, a Pécsi Tudományegyetem, a Soproni Egyetem (régi neve: Nyugat-Magyarországi Egyetem) és a Pannon Egyetem is. A regionalitást Polónyi (2012) karokra bontva is vizsgálta, s kiderült, hogy a legtöbb karra igaz a regionális vonzaskörzet, egyedül a művészeti karok esetében láthattuk azt, hogy a hallgatók hajlandóak többet utazni, elhagyva a régiójukat is a képzésért. Talán ez magyarázható a művészeti képzések kisebb számával és a presztízsével is. A budapesti jelentkezők száma a vidéki karokra egyébként is alacsony volt, de a vidéki képzések expanziójával a budapesti jelentkezők száma csökkent. Érdekes az is, hogy a fővárosi intézményekben is csökken a budapestiek aránya, azonban 2010-ben még a fővárosi felsőoktatási intézményekben tanuló budapestiek aránya 40% körül mozgott (Polónyi, 2012). A 2. ábrán feltüntettük a 2016-os felsőoktatási hallgatói rekrutációt: azt kívántuk ábrázolni, hogy honnan érkeztek a potenciális hallgatók.

Elmondható, hogy még mindig a fővárosiak aránya a legnagyobb, őket megyei szinten követik a Pest megyei hallgatók. A nagyobb lélekszámú megyéinkből is több hallgató jelentkezik (többnyire innen kerülnek ki a hátrányos helyzetű hallgatók is): Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megyékből.

2. ábra: 2016-ban a felsőoktatásba jelentkezők állandó lakhelyének megyéje (Forrás: Felsőoktatási felvételi adatbázis (2016) alapján saját szerk.)

3. Továbbtanulási motivációk

A továbbtanulási tendenciákat sok tényező határozza meg és alakítja. Számos társadalomtudományi kutatás ismert, melyek a felsőoktatás rekrutációs bázisának különböző dimenzióira mutattak rá. A szociológusok a társadalmi mobilitás és a szociodemográfiai összefüggések irányából, a közgazdászok általában a munkaerő-piac és a képzések viszonyrendszerében vizsgálják a továbbtanulási tendenciákat és preferenciákat. A felnőttek továbbtanulási motivációkat a szakirodalom jellemzően két motivációs csoportba sorolja: külső (jobb munkalehetőség, magasabb fizetés) és belső (érdeklődés, tanulni vágyás) motivációkra.

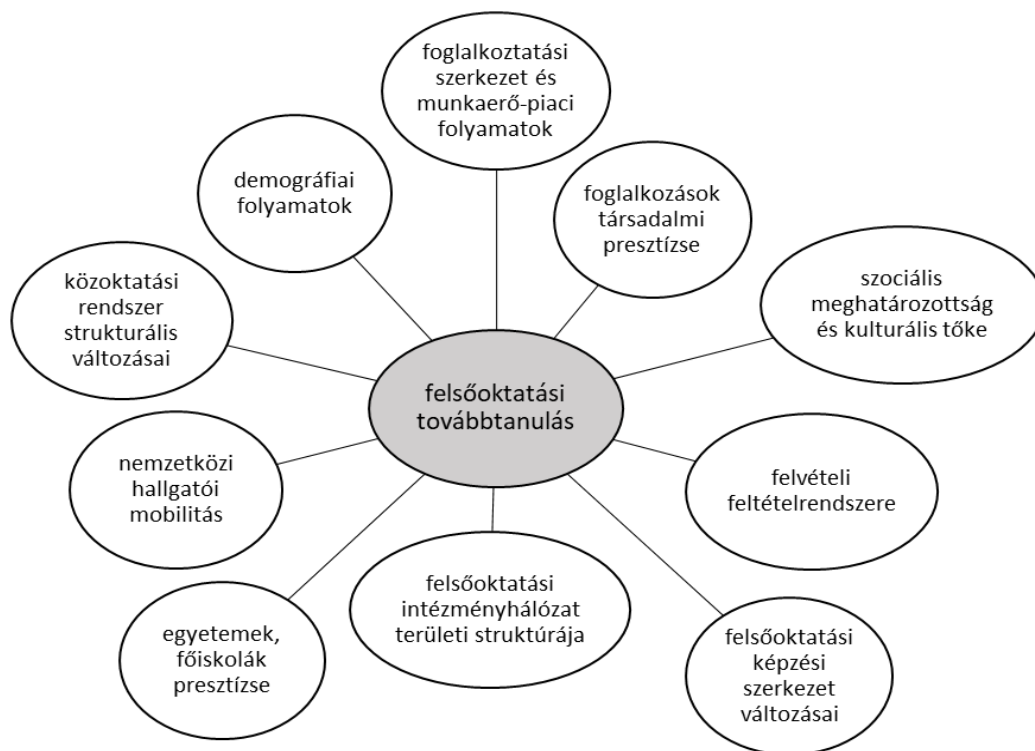
Engler (2013) tovább árnyalja a továbbtanulási döntéshozatalt azon felnőttek körében, akik már diplomásként jelentkeznek újra a felsőoktatásba, s külön vizsgálja azokat a felnőtteket, akik középfokú végzettséggel rendelkeznek. Az előbbi jelentkezésekre sokkal inkább jellemzőek a belső motivációk, a korábbi felsőfokú tanulmányaikból történő építkezés, s a tapasztalataikra építve tudják megszervezni, összeegyeztetni egyéb feladataikkal a továbbtanulást. Az utóbbi, középfokú végzettséggel rendelkező felnőttek körében megfigyelhető a vizsgastressz, s gyakori probléma az is, hogy nem tudnak könnyen beilleszkedni az akadémia, a campus környezetébe (Engler, 2013).

Oliveira Pires (2009) tanulmányában megkülönböztet belső és külső továbbtanulási motivációkat. Belső motiváció a továbbtanulásra az epiztemikus motiváció, amely során dominál a tudásba vetett hit. Ide tartozik még az érzelmi motiváció, mely alatt a kapcsolati háló bővülését, a társadalmi kapcsolatok megerősítését érti a szerző, továbbá fontos érzelmi motivációt jelent a másokkal együtt töltött idő öröme, a kommunikáció is. Szorosan ide kapcsolódik a harmadik belső motivációs kör is, az úgynevezett hedonikus motívum, mely során kiemelkedik a tanulási tevékenység okozta boldogság, a dokumentumokhoz, irodalomhoz, erőforrásokhoz való hozzáférés öröme, függetlenül a tanulás

tartalmától. Külső motivációként azonosíthatóak a gazdasági motivációk, a gazdasági előnyök szerzése, a közvetett, vagy közvetlen módon való protekció-és munkaszerzés. Azonosítható a kényszer, a nyomás is, mint külső motiváció. Ilyenkor az egyén kötelezettségének érezheti a továbbtanulást, vagy nyomást gyakorol rá környezete (családja, munkahelye). Motiváció lehet a „származékos” motiváció is, amikor az egyén azért tanul tovább, hogy bizonyos tevékenységeket (például boldogtalan családi környezet) elkerüljön, vagy ne unatkozzon. A szakmai motiváció is jelentős a döntéshozatalban, melynek célja egy munka megszerzése, a karrierkezelés, (speciális) szakmai kompetenciák fejlesztése. A szakmai motiváció lényegében a továbbképzés egyik klasszikus motivációja. Külső motívum a személyes operatív motiváció, amelynek célja olyan készségek, tudás megszerzése, amely munkahelyen kívüli tevékenységekhez (pl. családi élet, szabadidő) szükségesek (Oliveira Pires, 2009.)

Tumuheki (2016) 15 strukturálatlan mélyinterjút készített a Makererei Egyetem hallgatóival, s a következő megállapításokat írta le: a hallgatók motivációja a felsőoktatási továbbtanulásra nagyon sokrétű, többszörös motivációk jellemzik a továbbtanulási döntést. Másrészt fontos tényezői a továbbtanulási motivációknak az egyén szociokulturális háttéré és az oktatás társadalmi megítélése, az oktatás korszerűsége. A harmadik megállapítása szerint a legtöbb továbbtanulási döntés külső motivációnak bizonyult, leginkább valamiféle nyomás, kényszer hatására tanul tovább az egyén a felsőoktatásban (Tumuheki, 2016, 102-117.) Chong és Ahmed (2012) eredményeik alapján is kiemelkedő a külső motivációk túlsúlya a továbbtanulási döntésben. Kutatásukat egy malajziai egyetem 1919 hallgatójára alapozták (Chong, Ahmed, 2012.)

Fábri (2010) leírja, hogy a továbbtanulási tendenciákat meghatározó tényezők feltárásakor minden releváns tényezőt figyelembe kell venni. Eszerint a továbbtanulási tendenciákat a következő tényezők határozzák meg:

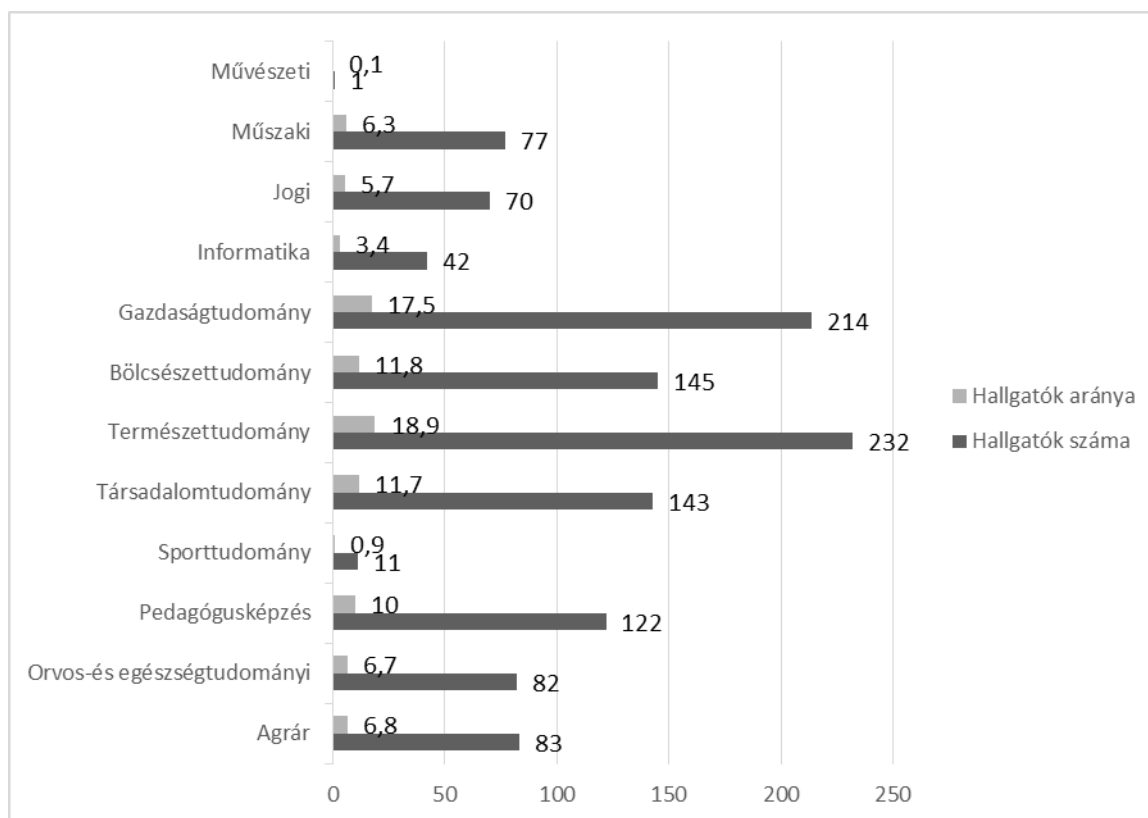
3. ábra: A továbbtanulási tendenciákat meghatározó tényezők (Forrás: Fábri, 2010 alapján saját szerk.)

A 3. ábrából kiolvasható, hogy a felsőoktatásban történő továbbtanulási tendencia egy igen összetett folyamat eredményeként alakul. Nemcsak „kemény” változók határozzák meg (mint például a demográfiai trendek, vagy az intézményi struktúra), hanem azok hatásai mellett jelentősen

befolyásolják a jelentkezést a társadalmi tevékenységek is (mint pl. az intézmények, foglalkozások presztízse). Vámosi (2011) szerint két fő tendencia a meghatározó a felsőoktatási jelentkezésekben, ezek az adott korcsoport nagysága (demográfiai folyamatok eredménye) és a gazdasági recesszió hatása, vagyis a munkanélküliségtől való félelem (amely a munkaerő-piaci folyamatok alakulása eredményez).

4. A kutatás módszertani vonatkozásai

Kutatásunkhoz két adatbázist használtunk fel. Az egyik a Felsőoktatási felvételi adatbázis, melyet az Oktatási Hivatal anonimizálva rendelkezésünkre bocsájtott. Az adatbázis 2013-2016 közötti felsőoktatásba jelentkezők felvételi adatait tartalmazza, az elemzéseink és a kimutatásaink Excel programmal készültek. A másik adatbázis a CHERD kutatóközpont 2013-2015-ig zajló nagymintás lekérdezéséből készült, a kutatás neve Effects of Institutional Integration On Student Achievement In Higher Education (IESA) ,melyből a felsőoktatási továbbtanulásra vonatkozó motivációs kérdésblokkot elemeztük, majd faktorelemzést végeztünk a továbbtanulási döntéshozatalra vonatkozó itemekből SPSS programmal, s összevetettük a faktorokat a képzési szintekre bontva.

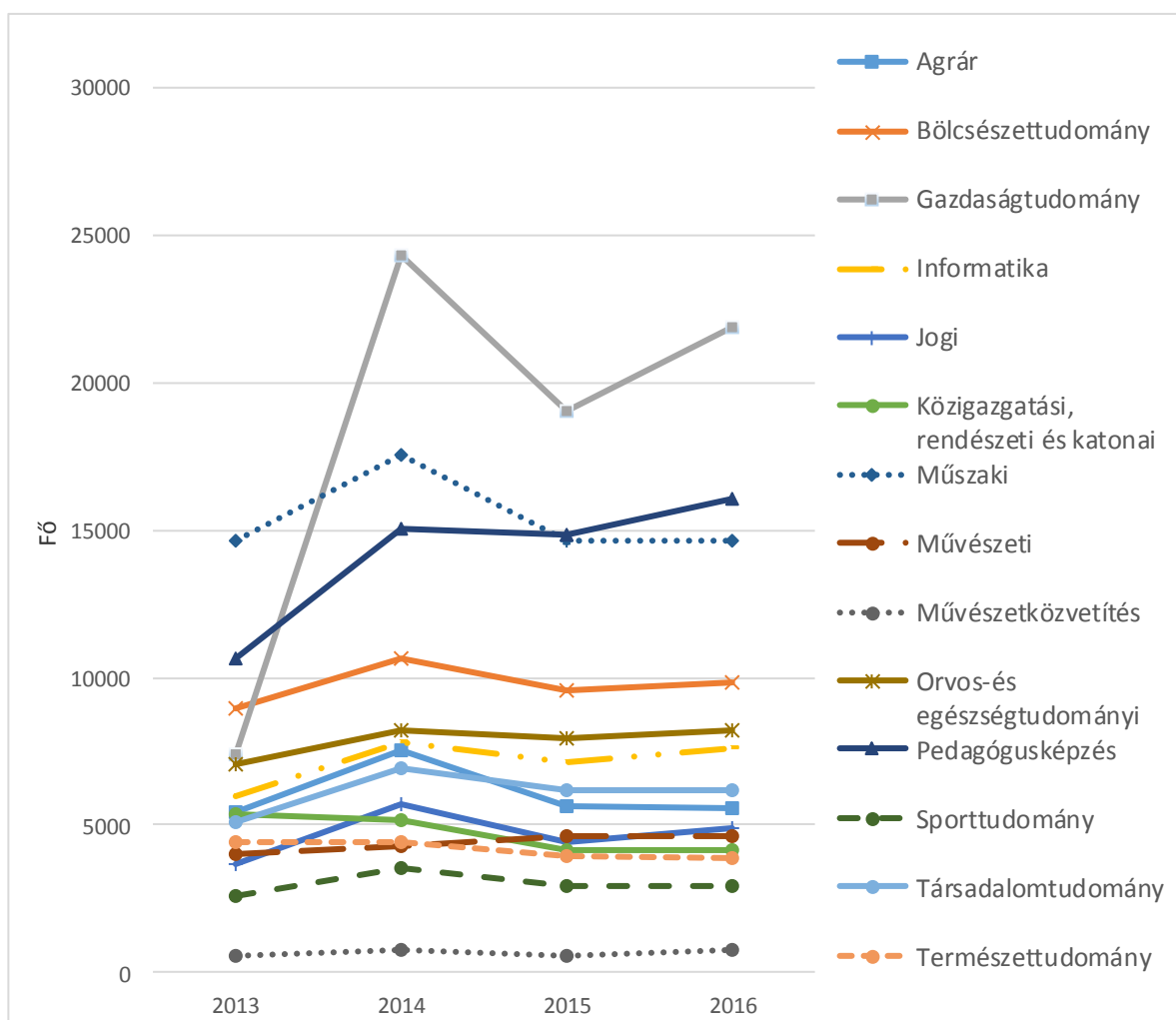
4. ábra: A mintába került hallgatók száma és aránya a Debreceni Egyetemen és a Nyíregyházi Egyetemen 2014-ben képzési szintek szerint (Forrás: IESA 2015, N=1222)

A hitéleti képzési terület nem szerepel a vizsgálatban, ugyanis az IESA (2015) adatbázisban csekély létszámú hallgató szerepel a Debreceni Református Hittudományi Egyetemről, a nyíregyházi Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola nem szerepelt a lekérdezésben. Sem a Debreceni Egyetemen, sem a Nyíregyházi Egyetemen nem folyik hitéleti képzés.

5. Eredmények

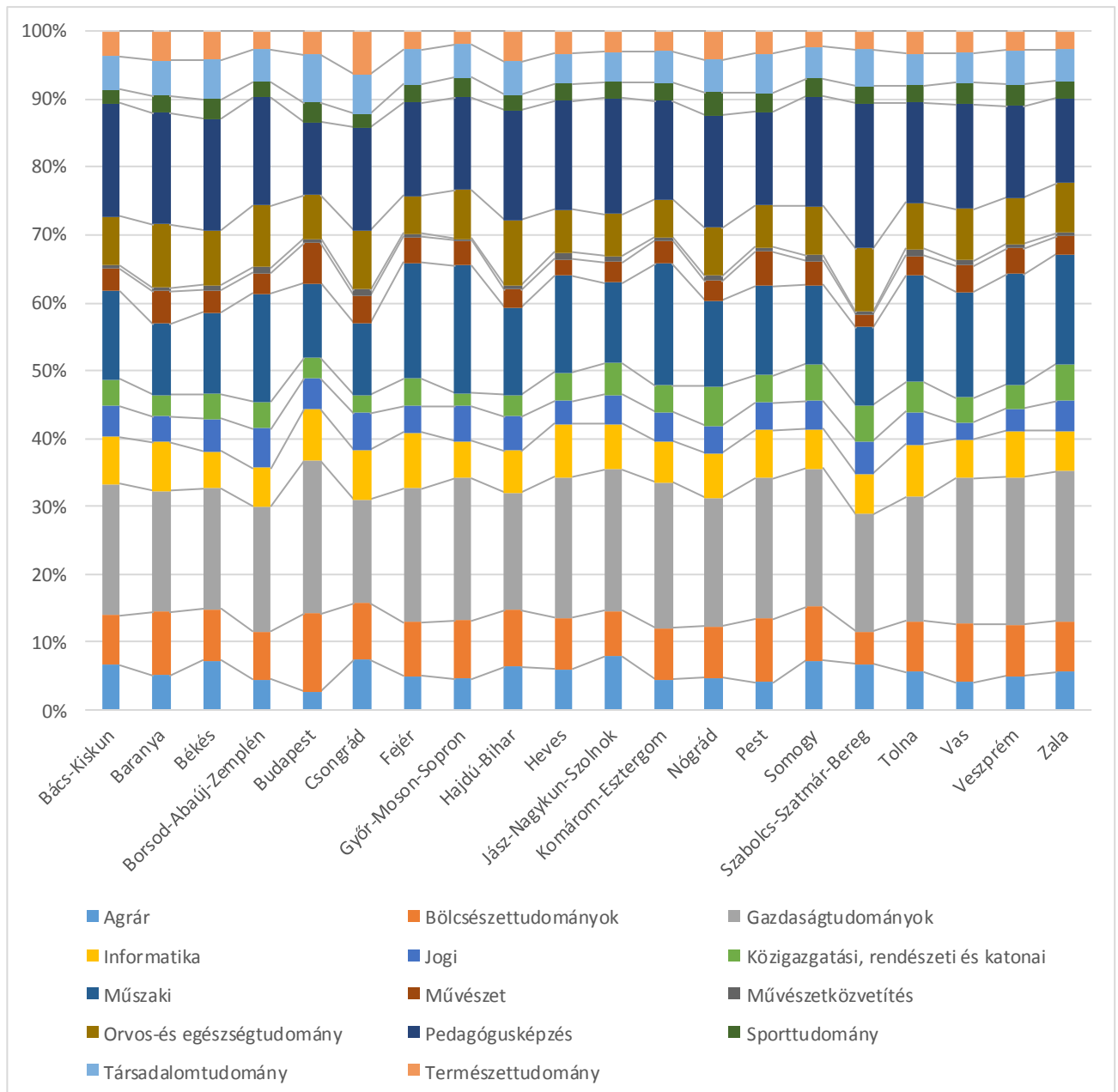
Az eltérő képzési területekre történő jelentkezéseket vizsgáltuk elsősorban, azt, hogy hogyan változott a képzések népszerűsége 2013-tól 2016-ig. 2013 óta a művészetközvetítés és a sporttudományi

képzésekre jelentkeztek a legkevesebben általános felvételi eljárásban. A természettudományi és a művészeti képzések stagnálnak a jelentkezők tekintetében. A 2014. év a közigazgatási, rendészeti és katonai területet leszámítva minden képzési területnek több jelentkezőt hozott, mint a 2013-as év (ld. 5. ábra).

5. ábra: Elsőhelyes jelentkezések általános felvételi eljárásban képzési területenként (Forrás: Felsőoktatási felvételi adatbázis alapján saját számítás és szerk.)

Megvizsgáltuk az elsőhelyes jelentkezéseket megyénként a képzési területek tükrében (ld. 6. ábra). Ezeket sorra véve látható, hogy a pedagógusképzésre, a gazdaságtudományi és a műszaki képzésekre közel a hallgatók fele jelentkezett minden megyékből, közülük is a gazdaságtudományi képzési terület volt a legnépszerűbb. Az informatika, társadalomtudományi és a jogi képzésekre történő jelentkezések aránya is közel azonos a megyékben. Az agrárképzés, természettudományi, orvos-és egészség tudományi, művészeti és közigazgatási képzések mindegyike ingadozó arányt mutatott.

6. ábra: Elsőhelyes jelentkezők megoszlása megyénként a képzési területek szerint, 2016 (Forrás: Felsőoktatási felvételi adatbázis, 2016 alapján saját számítás és szerk.)

A továbbtanulási motiváció vizsgálatához faktorokat képeztünk a továbbtanulásra vonatkozó kérdésblokk válaszaiból (ld. 1. táblázat). A továbbtanulási értékek két faktorba rendeződtek. Az egzisztencialista-újmaterialista faktorba tartozó értékek a munkaerő-piac által motiváltak leginkább, azonban fontos értéként jelenik meg a gazdag kapcsolatháló kialakítása és a tudás gyarapítása is. A második faktor konzervatív értékek (család/barát példájának követése, szülői/tanári tanácsra történő jelentkezés) jellemzők.

1. táblázat: Felsőoktatásba történő jelentkezések motivációi az észak-alföldi régió egyetemlein (Forrás: IESA 2015. KMO=,731; P=0,000)

	Faktorok	
	egzisztencialista - újmaterialista	konzervatív
Jól jövedelmező állást találok	,66	
Könnyebb legyen elhelyezkedni	,62	
Elismert foglalkozásom legyen	,61	
Nagyobb esélyem legyen vezető pozíció elérésére	,48	
Gyarápítsam tudásom	,41	
Sokféle kapcsolatot alakítsak ki	,33	
Kövessém a családi példát		-,79
Kövessém barátaim példáját		-,67
Megfogadjam a szüleim, tanárain tanácsát		-,47

A következő lépésben megvizsgáltuk azt, hogy melyik faktor jellemző a továbbtanulási motivációkat, illetően a két egyetemen a képzési területekre vetítve (ld. 2. táblázat).

2. táblázat: Továbbtanulási motivációk az észak-alföldi egyetemeken képzési területek szerint (Forrás: IESA 2015 alapján saját szám. és szerk.)

Képzési terület		egzisztencialista- posztmaterialista	konzervatív- posztadoleszcens
Agrár	Átlag	-,136	,209
Orvos-és egészségtudományi	Átlag	-,029	-,007
Pedagógusképzés	Átlag	,264	-,035
Sporttudomány	Átlag	-,293	-,032
Társadalomtudomány	Átlag	,130	,045
Természettudomány	Átlag	-,113	-,145
Bölcsészettudomány	Átlag	,271	-,006
Gazdaságtudomány	Átlag	-,510	,169
Informatika	Átlag	,005	-,086
Jogi	Átlag	-,591	,111
Műszaki	Átlag	-,360	,072
Művészeti	Átlag	1,49	,255

Az egzisztencialista-posztmaterialista faktor esetében erős szignifikáns összefüggés van a képzési terület és a motivációk között (P=0,000), míg a konzervatív-posztadoleszcens faktor esetében nem szignifikáns az összefüggés (P=0,125). Az egzisztencialista-posztmaterialista továbbtanulási motivációk jellemzőek a pedagógusképzésbe, társadalomtudományi képzésre, bölcsészettudományi, informatikai és művészeti képzésekre történő jelentkezésekre. A konzervatív-posztadoleszcens értékek mentén jelentezők inkább az agrár, gazdaságtudományi, műszaki és jogi képzésekre jelentkeznek.

5. Összegzés

Kutatásunk egyik konklúziója az, hogy a felsőoktatási jelentkezések folyamatosan változó trendeket mutatnak. Függnek a demográfiai jelenségektől, de meghatározza a lakóhelye, földrajzi determináltsága is, hiszen a legtöbb jelentkező a felsőoktatásba még mindig a fővárosból, illetve Pest megyéből rekrutálódik. Pest megyét a nagyobb lélekszámú megyéink követik a sorban a jelentkezők számát tekintve: Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar megyékben is magas a potenciális hallgatók száma. A jelentkezők motivációi a továbbtanulásra egyrészt gazdasági megfontolásból alakulnak inkább, másrészt pedig a család, barátok és egykori pedagógusok szerepe játszik nagyobb szerepet a döntéshozatalban. Utóbbiba tartoznak azok a képzési területek, melyekhez

tipikusan köthető a családi hagyomány továbbéltetése, a család tulajdonában lévő praxis átadása. Ilyen lehet az agrárképzés, az orvos-és egészségtudományi képzés, sporttudományi, gazdasági, műszaki és jogi képzés.

Irodalomjegyzék

Fábrí I. (2010): A hazai felsőoktatási jelentkezések fontosabb összefüggései. In: *Felsőoktatási jelentkezések 2010*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft, Budapest, 9-28.

Polónyi I. (2012): Honnan jönnek a hallgatók? *Educatio*, 24/2, 244-258.

Pusztai Gabriella, Bócsi Veronika, Ceglédi Tímea (szerk.) (2015): *A felsőoktatás (hozzáadott) értéke. Közelítések az intézményi hozzájárulás empirikus megragadásához*. Partium – Új Mandátum, Nagyvárad-Budapest.

Vámosi T. (2011): *Képzés, tudás, munka. A magyar szak-és felnőttképzési rendszer szerepe és funkciója a társadalmi-gazdasági térben a 21. század elején*. ÚMK, Budapest

Engler Á. (2013): Tanulási döntések és tanulási motívumok regionális vizsgálatok alapján. *Educatio* 2013/1, 81-116.

Szerző

Tóth Dorina Anna, Debreceni Egyetem, Debrecen (Magyarország)

E-mail: anna.dorina.toth@gmail.com

Köszönetnyilvánítás

A 123847 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a K_17 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

